

Ovaj dokument je pripremio autorski tim Laboratorije za istraživanja roda (GenLab) Instituta za filozofiju i društvenu teoriju Univerziteta u Beogradu.

Udružene za znanje

Predlog mera za rodno odgovorne ekonomske politike: iskorak u samostalnost

UVOD

Republika Srbija potpisnica je više od 30 međunarodnih dokumenata koji se odnose na oblast ekonomskih i socijalnih prava – između ostalih: prava na obrazovanje, stanovanje, adekvatan životni standard, zdravstvenu zaštitu, kao i prava žrtve i prava na nauku i kulturu. Međutim, socioekonomski položaj žena u Srbiji je takav da je očigledan znatan raskorak između normativnog okvira i realnog stanja stvari.

Poboljšanje socio-ekonomskog položaja žena nužno je za napredak društva u celini. Najpre je potrebno pronaći načine za unapređenje mogućnosti samostalnog delanja žena, oslobođenog od prinude siromaštva. Rodno odgovorne ekonomske politike čine ključni korak ka postizanju ovakvog stanja u Srbiji.

KONTEKST

Teškoće na tržištu rada i problemi nezaposlenosti dovode do toga da veliki broj muškaraca i žena prihvata poslove i radna mesta u neformalnom sektoru, na sezonskim i privremenim poslovima koja su ispod njihovih kvalifikacija (ŽNP, SeConS 2017). Imajući u vidu lokalni kontekst i činjenicu da se u Srbiji gotovo ¼ stanovništva nalazi u konstantnom riziku od siromaštva, *feminizacija siromaštva* je nezaobilazan nalaz za pregled stanja i planiranje preporuka.¹ Neki od

¹ Feminizacija siromaštva je fenomen koji se odnosi na povišen rizik od siromaštva među ženama koje su nositeljke domaćinstva. Ova pojava nije isključivo posledica nedostatka prihoda, već je i rezultat uskraćivanja mogućnosti i rodne pristrasnosti pri-

temeljnih uzroka povišenog rizika od siromaštva među ženama su niže stope zaposlenosti, platni jaz, kao i raspodela resursa unutar domaćinstva vođena patrijarhalnim vrednostima (EAPN 2017 : 5). U nastavku ćemo izložiti najzastupljenije oblike ekonomske ugroženosti žena u Srbiji. Skrećemo pažnju da se u posebno nepovoljnom položaju nalaze mlade žene, žene na kraju karijere, kao i žene iz marginalizovanih društvenih grupa. Važno je istaći i da su žene apsolutno nesrazmerno opterećene neplaćenim kućnim radom i brigom o porodici, što posebno dolazi do izražaja u ruralnim oblastima.

RODNE NEJEDNAKOSTI NA TRŽIŠTU RADA

Rodne nejednakosti u domenu zaposlenja ogledaju se pre svega u nižoj stopi zaposlenosti žena, pri čemu je rodni jaz najdrastičniji u kategoriji lica 55-64 godine starosti (RFZS 2017). Pored toga, rodne nejednakosti u ovom domenu ogledaju se i u manjoj aktivnosti žena i njihovom ređem izlasku na tržište rada, slabijim šansama za zaposlenje i većim šansama da ostanu nezaposlene, kao i ređe zastupljenom preduzetništvu i samozaposlenosti žena. Neaktivnost žena na tržištu rada dalje utiče na povećanje udela njihovog neplaćenog rada u domaćinstvu, diskriminatoran odnos poslodavca prema mladim ženama koje planiraju porodicu, platni jaz između muškaraca i žena, kao i raniji odlazak žena u penziju (Pantović, Bradar, Petovar 2017).

sutne u društvima i savremenim vladama. Kao teorijski koncept datira iz sedamdesetih godina XX veka.

1. Žene na selu

Kada je reč o samozapošljavanju u poljoprivredi koje je od naročitog značaja za žene u ruralnim područjima važno je istaći da se žene znatno ređe javljaju na poziciji nosioca gazdinstva od muškaraca, gde su zastupljene sa 17,3%. Međutim, žene čine izrazitu većinu među *neplaćenim*, pomažućim članovima gazdinstva – čak 62,9% (RFZS, 2017). Nemogućnost zapošljavanja u ruralnim sredinama kao i nedostupnost ili ograničena dostupnost usluga javnih službi (zdravstvena zaštita, obrazovanje, socijalna zaštita, predškolska zaštita dece, specijalizovana zaštita posebno osetljivih društvenih grupa, specijalizovane aktivnosti poput besplatne pravne pomoći i sl.) uzroci su trajnog iseljavanja mladih žena iz sela i opšteg nezadovoljstva životom na selu (Bradaš, Petovar, Savić 2018). Žene nemaju mogućnost da prihodima od poljoprivrede, koja je najvažnija delatnost u njihovim domaćinstvima, obezbede dostojanstven život za sebe i svoju porodicu. Dodatno, patrijarhalni modeli isključivosti iz odlučivanja u zajednici čini njihove potrebe nevidljivim.

2. Žensko preduzetništvo

Od ukupnog broja aktivnih (privatnih) privrednih društava i radnji, na preduzetništvo žena otpada tek 26% (Babović 2012). Iako je broj preduzetnica u proteklih sedam godina porastao za 5% u Srbiji, gotovo sve među njima (99%) rukovode mikro preduzećima koja zapošljavaju do deset

osoba (Dokmanović 2016), što ide u prilog činjenici da se žene uglavnom odlučuju za ovaj vid biznisa u sektoru usluga. Značajno je istaći i da je većina žena (68%) ušla u preduzetništvo jer nije mogla drugačije da pronađe adekvatno zaposlenje (Babović 2012). Pored činjenice da se ovakvim karijernim izborima okreću iz nužde, dodatne prepreke za razvoj ženskog preduzetništva predstavljaju diskriminacija sa kojom se svakodnevno suočavaju, činjenica da su dodatno opterećene brigom o kući i porodici, kao i slabo razvijene ženske poslovne mreže.

3. Horizontalna i vertikalna sektorska segregacija

Sektorska segregacija odnosi se na sklonost za rad u pojedinim sektorima, kao i na zastupljenost muškaraca i žena unutar određenih sektora. Zvanični podaci ukazuju na to da najveći broj žena radi u sektoru usluga, a znatno manji u poljoprivredi i industriji. Unutar sektora usluga dominantno „ženske“ delatnosti su: zdravstvo (75,7% žena), obrazovanje (73,4%) i finansijske usluge (63%). Segregacija prema sektorima doprinosi povećavanju rodno zasnovanog platnog jaza, pa su plate često niže u sektorima u kojima su žene u većini. Žene se koncentrišu u manjem broju zanimanja koja pripadaju sektoru usluga tako da ih je najviše među *uslužnim* i *trgovačkim* zanimanjima.

Uzevši u obzir otežan pristup formalnom zaposlenju u Srbiji kako ženama, tako i muškarcima, važno je uzeti u obzir i neformalno zaposlena lica, među kojima su žene takođe u većini. Neformalnu zaposlenost karakteriše deficit dostojanstvenog rada, odnosno odsustvo socijalne

zaštite, nemogućnost ostvarenja radnih prava, teški i nebezbedni uslovi rada, nemogućnost sindikalnog organizovanja i zarade značajno manje od onih koje imaju zaposleni u formalnom sektoru (ILO 2009).

Konačno, od naročitog je značaja činjenica da se čak i u sektorima u kojima su žene u većini – one retko nalaze na nadzornim ili rukovodećim pozicijama. Žene se suočavaju sa problemom „staklenog plafona“, odnosno preprekama da napreduju na visoke pozicije odlučivanja, bilo da je reč o ekonomskom (rukovodioci) ili političkom odlučivanju (funkcioneri) (ŽNP, SeConS 2017 : 24). „Vertikalna“ segregacija zaslužna je i za razlike u zaradama između žena i muškaraca (Boll 2016).

4. Platni jaz

Žene u Srbiji su kvalifikovanije od muškaraca, ali manje zarađuju od njih. Najveći platni jaz zabeležen je kod najmanje obrazovanih (razlika iznosi 22,4%) i najviše obrazovanih žena (17,6%) u Srbiji (Pantović, Bradar, Petovar 2017 : 14). Platni jaz između žena i muškaraca prisutan je u svim starosnim grupama. Sam platni jaz u Srbiji nominalno nije visok (8,7%), što je posledica niskih zarada većine zaposlenih, a ne većeg stepena rodne ravnopravnosti. Većina zaposlenih u Srbiji, i muškaraca i žena, ne zarađuje dovoljno za pristojan život, ali su žene u nepovoljnijoj situaciji: rodne nejednakosti u zaradama postoje u većini sektora delatnosti, u istim zanimanjima, u javnom i privatnom sektoru i na istim nivoima obrazovanja.

Žene su takođe siromašnije od muškaraca i nakon penzionisanja – u proseku primaju 20% nižu starosnu i preko 16% nižu invalidsku penziju (RZS 2017).

MERE ŠTEDNJE

Vlada Srbije je 2012. godine uvela set mera čiji je cilj konsolidacija javnih finansija i smanjenje budžetskog deficita. Međutim, ovaj set mera nepovoljno je uticao na nepriviligovane društvene grupe – korisnike socijalne pomoći, osiromašeno stanovništvo, Rome, žene, a posebno žene koje dolaze iz socijalno isključenih grupa.

Smanjenje broja zaposlenih u javnom sektoru i uvođenje zabrane zapošljavanja krajem 2013. imalo je negativne posledice po opšti položaj žena u društvu. Mere smanjenja broja zaposlenih u javnom sektoru pogodile su najpre žene srednje životne dobi koje su zaposlene na najniže plaćenim pozicijama i pripadaju kategoriji teško zapošljivih osoba (ŽNP, SeConS 2017; Femplaz & A11 Initiative 2016).

PREPORUKE

Kako bi se delovalo na smanjenje rodni razlika u sferi rada i poboljšanje ekonomskog statusa žena, potreban je zajednički i koordinisan rad donosioca odluka, civilnog sektora, privrednih subjekata i medija. Pre svega, potrebno je da se usklade strategije i akcioni planovi u oblasti rodne ravnopravnosti i zapošljavanja kako bi se formirao koherentan i sveobuhvatan program ekonomskog osnaživanja žena, s naglaskom na žene iz osetljivih grupa. U nastavku predlažemo neke od akcija koje bi mogle da pospeše ekonomsko jačanje žena.

- ▶ Predvideti podsticajne mere za poljoprivredna gazdinstva koja vode ili koja zapošljavaju žene, kako bi se podstaklo smanjenje nevidljivog i neplaćenog rada žena u ruralnim oblastima.
- ▶ Omogućiti mobilne službe koje bi opsluživale više opština i omogućile bolji pristup socijalnim i kulturnim sadržajima i administraciji u ruralnim krajevima s ciljem unapređenja kvaliteta života i smanjenja odlaska mladih žena – npr. mobilni zdravstveni timovi, mobilne ekipe za informisanje o mogućnostima za poljoprivrednike, poboljšanje saobraćajnih veza ruralnih oblasti sa administrativnim centrima, češći kulturni sadržaji itd.
- ▶ Pospešiti uključivanje žena u procese odlučivanja na nivou lokalnih ruralnih zajednica kako bi se razbili patrijarhalni obrasci ćutanja žena u ruralnim krajevima.
- ▶ Predvideti podsticajne mere za formiranje ženskih preduzetničkih alijansi ili zadruga, kao i podsticajne mere za mentorisanje uspešnih preduzetnica čiji saveti mogu pomoći održivosti i boljem uspehu na tržištu novoosnovanih ženskih radnji i malih kompanija.
- ▶ Predvideti promotivne akcije – javne kampanje i kampanje po školama koje bi promovisale uspešne preduzetnice, poljoprivrednice i žene u zanimanjima koja su dominantno „muška“.
- ▶ Predvideti podsticajne mere i javnu promociju za kompanije koje posluju bez rodnog jaza u zaradama i podstiču žensko liderstvo kroz uključivanje žena u sve nivo odlučivanja.

Reference:

Avlijaš, S, Ivanović, N, Vladislavljević, M, Vujić, S. (2013). *Gender Pay Gap in the Western Balkan Countries: Evidence from Serbia, Montenegro and Macedonia*, Beograd: FREN.

Babović, Marija (2019). *Zatvaranje kruga : položaj žena na tržištu rada na početku i kraju karijere*. Beograd: Udruženje Žene na prekretnici : Balkan trust for Democracy : SeConS grupa za razvojnu inicijativu.

Babović, Marija (2012). *Polazna studija o preduzetništvu žena u Srbiji*, Beograd: UNDP.

Boll, C, et al. (2016). *Magnitude and Impact Factors of the Gender Pay Gap in EU Countries*. European Commission - Directorate-General for Justice. Luxembourg, Publication Office of the European Union.

Bradaš, S, Petovar, K, Savić, G. (2018). *Žene na selu : od nevidljivosti do razvojnog potencijala*. Beograd: Friedrich Ebert Stiftung.

Dokmanović, M. (2016). *Gender Analysis for Serbia*. IBF International Consulting. Dostupno na : URL: <http://europa.rs/files/Gender_Equality/Gender-Analysis-Serbia-dec-2016.pdf> (pristupljeno 01. 12. 2019.)

Femplatz & A11 Initiative for economic and social rights. (2016). *The impact of Economic Reform Policies on Women's Human Rights*. Pančevo and Belgrade. Dostupno na: URL: <<http://www.a11initiative.org/wp-content/uploads/2018/09/report-femplatzA11.pdf>> (pristupljeno: 01. 12. 2019.)

Malgesini, G, Cesarini-Sforza, L, Babović, M. (2017). *Gender and Poverty in Europe*. European Anti Poverty Network. Dostupno na: URL: <<https://www.eapn.eu/wp-content/uploads/2018/03/EAPN-2017-EAPN-Briefing-Gender-and-Poverty-final.pdf>> (pristupljeno: 01. 12. 2019.)

Pantović, J, Bradaš, S, Petovar, K. (2017). *Položaj žena na tržištu rada*. Beograd: Friedrich Ebert Stiftung.

Republički zavod za socijalnu zaštitu (2017). *Izveštaj o radu centara za socijalni rad za 2016. godinu*. Beograd: RZSZ.

Republički zavod za statistiku (2017). *Žene i muškarci u Republici Srbiji*. Beograd: RZS.

Udruženje Žene na prekretnici i SeConS grupa za razvojnu inicijativu (2017). *Uskraćivanje prava na dostojanstven rad : tržište rada u Srbiji – položaj žena 45+*. Beograd: Udruženje žena na prekretnici.

Kroz projekat „Uspostavljanje nacionalnog mehanizma za dijalog: povezivanje žena članica akademske zajednice u cilju snažnijeg uticaja na postizanje rodne ravnopravnosti“ razvijaće se platforma za pokretanje akcija zagovaranja za rodnu ravnopravnost i za razmenu znanja o unapređenju položaja žena, kako u akademskoj sferi, tako i u društvu uopšte. Projekat sprovode SeConS Grupa za razvojnu inicijativu i Institut za filozofiju i društvenu teoriju Univerziteta u Beogradu. Ceo projekat je podržan od strane Agencije Ujedinjenih nacija za rodnu ravnopravnost i osnaživanje žena u Srbiji (UN Women) u saradnji sa Koordinacionim telom za rodnu ravnopravnost u okviru projekta „Ključni koraci ka rodnoj ravnopravnosti“, koji finansira Evropska unija.

SeConS grupa za razvojnu inicijativu je nezavisna organizacija stručnjaka, osnovana sa ciljem da doprinese dugoročnom socio-ekonomskom razvoju i poboljšanju životnih uslova pojedinaca i društvenih grupa u Srbiji i regionu. Nastala je 2005. godine kao inicijativa grupe sociologa i sociološkinja koji su se godinama bavili pitanjima društvenog razvoja na univerzitetima i u organizacijama civilnog društva u zemlji i inostranstvu. SeConS danas okuplja interdisciplinarne eksperte i ekspertkinje, koji sprovode empirijska istraživanja, analiziraju politike i procese, izazove i specifične društvene i ekonomske kontekste, gradeći pouzdanu bazu za dalju izradu metodologija, preporuka i mera koje doprinose razvoju i implementaciji nacionalnih, regionalnih i lokalnih politika.

Kontakt podaci:
SeConS grupa za razvojnu inicijativu
+381 11 41 21 257
office@secons.net
www.secons.net

Institut za filozofiju i društvenu teoriju Univerziteta u Beogradu sistematski i dugoročno istražuje oblasti filozofije i socijalne teorije. Teoretičare, teoretičarke, istraživače i istraživačice ove naučne ustanove povezuje zajednički napor da u okvirima svojih specifičnih oblasti reflektuju temeljna znanja svojih disciplina ali, i da na interdisciplinarni način kontekstualizuju savremena naučna kretanja u Srbiji i svetu. Pored osnovne naučno-istraživačke delatnosti – organizovane u vidu projektnih ciklusa – Institut ima razvijenu izdavačku delatnost. Tekstovi u časopisu Filozofija i društvo, kao i knjige koje se objavljuju, prateći izdavačku i naučnu politiku Instituta, podležu peer-review procesu i recenziranju.

Kontakt podaci:
Institut za filozofiju i društvenu teoriju Univerziteta u Beogradu
Laboratorija za istraživanja roda (GenLab)
genlab@instifdt.bg.ac.rs

SeConS
grupa za razvojnu Inicijativu

Ključni koraci ka rodnoj ravnopravnosti

Ovaj tekst je nastao u okviru projekta “Ključni koraci ka rodnoj ravnopravnosti”, koji sprovodi Agencija Ujedinjenih nacija za rodnu ravnopravnost i osnaživanje žena (UN Women), uz finansijsku podršku Evropske unije. Stavovi u ovom tekstu pripadaju isključivo autorima i autorkama, i ne predstavljaju nužno stavove UN Women, Ujedinjenih nacija, ili bilo koje druge organizacije pod okriljem Ujedinjenih nacija.